

Thomas Mark Németh: **Josef von Zhisman (1820-1894) und die Orthodoxie in der Donaumonarchie**. Freistadt: Verlag Plöchl, 2012, 402 str. (Kirche und Recht 27)

Avtor monografije je ddr. Thoman Mark Németh, znanstveni direktor Inštituta za vzhodno cerkev in predavatelj zgodovine vzhodne cerkve in ekumenske teologije na Katoliški teološki fakulteti v Würzburgu. Monografija je biografija slovenskega pravnika Josefa Čizmana (kot ga raje pišemo, kot pa v bohoričici, ki jo je dosledno uporabljal), rojenega Ljubljčanana, ki je v znastvenem delovanju na dunajski univerzi dosegel najvišje časti, katere rektor je bil 1885/86, že preje dekan, kurator Knafljeve ustanove na Dunaju, redni profesor cerkvenega vzhodnega prava, častni doktor dunajske univerze, plemeniten, vzgojitelj prestolonaslednika Rudolfa in nazadnje direktor Fideikomisne biblioteke.

Németh je pregleдал in preštudiral zelo obširno Čizmanovo zapuščino, ki se sicer nahaja na pravni fakulteti dunajske univerze. Delo je razdeljeno na enajst poglavij (250 strani) in na zelo obsežen dodatek (str. 252-399). V dodatku so objavljeni še ne publicirani Čizmanovi teksti, seznam njegovih rokopisov, njegova bibliografija, viri o Čizmanu in sekundarna bibliografija. Zapuščina je navedena na 35 straneh, med tisto, ki ne obsega Čizmanovega ožjega strokovnega področja, je za zgodovinarje bolj zanimiv dnevnik in poročila o poučevanju prestolonaslednika Rudolfa od konca leta 1867 do začetka oktobra 1875. Potem je tu seznam Čizmanovih monografij, poročil in člankov, recenzij, ekspertiz, predavanj, seznam netiskanih virov iz arhivov v Trstu, Črnovcih, Dunaju (univerzitetne knjižnice, mestne knjižnice, univerzitetnega arhiva, mestnega in deželnega arhiva), arhiva univerze v Würzburgu, ljubljanskega zgodovinskega arhiva, matrik trnovske in fare Marijinega oznanjenja v Ljubljani ter dunajske fare v Wiednu (knjiga umrlih). Sekundarna bibliografija obsega kar 26 strani. Knjigo zaključuje seznam osebnih imen in 2 črnobeli fotografiji, barvni portret, njegov grb in primer njegovega rokopisa v grškem in nemškem jeziku, ter barvni zemljevid metropolij in eparhij vzhodne cerkve v Avstro-Ogrski. Pri fotografijah naj opozorim, da šeste ni, ali pa je oštevilčenje napačno.

Težišče monografije je osredotočeno na prizadevanje in študij problematike vzhodne cerkve v drugi polovici 19. stol. v Avstro-Ogrski. Čizman je bil posebno dejaven in uspešen pri osnovanju grške pravoslavne teološke fakultete v Črnovcih v Bukovini, še prej pa je izdelal natančen oris problematike te veroizpovedi v Bukovini

in monarhiji sploh. Orisal je tudi pravna vprašanja pravoslavnih cerkvenih občin v cesarstvu, še podrobneje in za nas posebej zanimivo pa v Trstu, Istri, Gradcu, Pragi, Srbiji, Bosni in Hercegovini. Manj se je Németh posvetil Čižmanu kot vzgojitelju prestolonaslednika Rudolfa, ali kot direktorju fideikomisne knjižnice, ali upravniku Knafljeve ustanove, odnosu do kanonistike latinske cerkve in podrobnejšemu delovanju Čižmana kot dekana in rektorja, ko se je prav za časa njegovega mandata univerza preselila v novo poslopje na Ringu.

Čižman je doktoriral na filozofski fakulteti dunajske univerze že junija 1848, od 1852 pa se je intenzivno ukvarjal z raziskovanjem prava vzhodne cerkve in že čez štiri leta objavil eno od vsaj sedem temeljnih del, na podlagi katerega je 1867 postal izredni profesor na pravni fakulteti, čeprav ni imel doktorata iz pravnih ved. Po njegovih temeljitih ocenah in priporočilih je bila 1870 ustanovljena pravoslavna škofija v Kotorju, pravoslavna metropolija v Bukovini 1873, istega leta v Dalmaciji in 1875 pravoslavna teološka fakulteta v Črnovcih. Sodeloval je tudi pri regulaciji verskih razmer v Bosni in Hercegovini po letu 1878. Za vse te zasluge je bil 1879 poplemeniten, dve leti kasneje je postal tudi dvorni svetnik. Bil je častni doktor dunajske univerze, dvakrat dekan pravne fakultete. Kot rektor je njegovo ime vklesano na ploščo vseh rektorjev, nima pa spominskega obeležja, pa tudi njegov portret, ki je bil sicer na pravni fakulteti ne obstaja več, saj je pogrešan od druge svetovne vojne.

Septembra 1894 je Čižmana na sprehodu v Schönbrunn zadela kap in je na kraju samem umrl, pokopan je bil poleg svoje žene na Centralnem pokopališču. Njegovega groba ni več, na njegovem mestu je od 1953 nekdo drug, pa tudi nagrobnika ni več. Čižmanova žena je bila 16 let starejša Barbara Hanneke, roj. Gradl in je umrla 1888. Zakon je bil brez otrok in v oporoki je Čižman večino premoženja zapustil dunajskemu zavodu za revne slepe in slabovidne otroke iz Kranjske, ki naj bi tam stanovali. Ker kandidatov ni bilo dovolj, so bili sprejeti še otroci iz Štajerske in Koroške. O tem kdo je bil v zavod, ki je bil v Blindengasse v 8. dunajskem okraju, sprejet, je odločalo spodnje avstrijsko namestništvo od leta 1898, zagotovljenih pa je bilo osem mest. Ni znano do kdaj je ustanova obstajala. Ta ustanova, kot tudi poročila o pomoči slovenskim študentom dokazujejo, da Čižman svojega rodu ni pozabil, čeprav se v narodnopolitično življenje ni spuščal, podobno kot tudi številni uradniki in intelektualci, ki so službovali na Dunaju in so bili zvesti državi in predvsem cesarju. Sicer pa je bil Čižman po političnem prepričanju še najbližje nemškimi ustavovercem, bližje kot slovanskim in slovenskim konservativnim in narodnim krogom. Zanimivo je, da se je Janez Bleiweis 1861 v nemščini napisanem pismu obrnil na Frana Miklošiča in izrazil skrb nad našo milo slovenščino, če bi Čižman dobil mesto na gimnaziji v Ljubljani, ker je dvomil o dovoljšnjem Čižmanovem znanju slovenščine.³ Da pa je bil Čižman strokovno in pedagoško dovolj kompetenten tudi kot vzgojitelj prestolonaslednika Rudolfa, kaže tudi dejstvo, da je to nalogo opravljal kar osem let na zadovoljstvo tako princa kot tudi cesarja. Njegovo liberalno gledanje tudi Franca Jožefa ni motilo.

³ Katja Šturm-Schnabl: Korespondenca Frana Miklošiča z južnimi Slovani. Maribor, 1991, str. 166–168.

O Čižmanu v našem znanstvenem in kulturnem spomini ni kaj dosti zapisov. S slovenske strani je bil Németh opozorjen le na spominski zapis Henrika Tume, ki je v svojih spominih zapisal, da naj bi bil Čižman kot profesor dolgočasen, po značaju silno preprost. Tuma ga je poslušal le nekajkrat, ker se mu je zdelo vse preveč dolgočasno. Dodal pa je le, da je slovenske dijake pri izpitih izdatno podpiral in da je bil v kuratoriju za Knafljeve štipendije.⁴ Očitno je bilo mnenje študentov drugačno, saj je še v zadnjem letu predavanj imel inskribiranih kar 540 študentov. Več je o Čižmanu zapisal Janez Trdina, ki je sicer znan po svojih večkrat ostrih in žaljivih sodbah. Trdini ni bilo všeč, da se je Čižman vse življenje podpisoval v bohoričici, ker je to imel za nemškutarstvo. Očital mu je, da »se je ustil in delal, kakor da zna veliko več kot drugi profesorji. Naju s Svetcem (Luka) je večkrat povabil na svoj dom in pogovor jr bil res prijeten in poučen. Čižman je imel dobro memorijo, je bral mnogo, še bolj pa se je skazoval in bahal. Proti rojakom je bil zmerom prijazen, rad nam je dajal dobre nasvete in posojal knjige iz svoje bogate knjižnice. Nam Slovanom je kvasil, da ostanemo do sodnega dne pleve brez nemške znanosti, Nemcem pa je žugal s slovansko jezo.« Tega mu Trdina sicer ni preveč zameril, ker da »je neka kmečka baharija splošna lastnost našega naroda. Kolikor sem opazoval, sem našel, da je ni prost noben slovenski pisatelj in je nisem tudi jaz ne. Ta maroga spada med prirojene grehe slovenskega človeka. Čižman je človek bistrega uma, vsaka beseda je izpričevala njegovo visoko omiko in historično zrelost v presojanju narodov, ljudi in zgodb. Proti meni in vsakomur se je obnašal prijazno in vseskoz pošteno, iz srca rad nam je posojal bukve, dajal dobre nasvete in priporočal, če je mogel za inštrukcije in štipendije.«⁵ Prav neverjeten in skoraj gotovo neresničen pa je Trdinov opis Čižmanove žene, ki jo imenuje grda babura, sicer pa o njenem zunanjem izgledu ni podatkov.

Zdi se mi primerno, da dopolnim Németha in zapišem, da je Čižman imel še več bratov in sestra, kot jih navaja Németh, ki nima podatkov za Marijo in Johanno Nepomuko, Jeanette imenovano, kdaj in kje sta se rodili. Čižmani so se namreč iz Gradišča preselili na Poljansko cesto (najprej na št. 53 innato na št. 13) v župniji Sv. Petra in tam sta se rodili 20 januarja 1825 sestra Marija, ki je umrla 22. avgusta 1910, nato 29. julija 1829 Ludwig, ki je očitno kmalu umrl in se je po njem imenovala sestra Ludovika, rojena 27. avgusta 1830. Zadnja je zagledala luč sveta Johanna Nepomuka 6. aprila 1837,⁶ ki je umrla 17. marca 1900 v Kranju. Uganka ostaja Gregor, ki bi bil glede na podatke o njegovi smrti rojen leta 1818, torej v letu poroke zakoncev Zhishman. Zadnje je umrla Maria, ki je od potresa naprej skupaj s sestro Jeanette živela v Kranju in tam tudi v 86. letu umrla 22. avgusta 1910.

O smrti zadnjih dveh sester iz družine Zhishman, ki sta bili obe neporočeni in brez otrok, je poročala le Laibacher Zeitung, kar morda kaže na to, da sta bili bolj nemško usmerjeni. Osmrtnice za Jeanette sicer ni bilo, pač pa zahvala, v kateri se sestra zahvaljuje za številno udeležbo na pogrebu in za lepe vence.⁷ Pač pa je bila

⁴ Henrik Tuma: Iz mojega življenja. Ljubljana 1997, str. 111.

⁵ Janez Trdina: Moje življenje. Zbrano delo II. Ljubljana 1948, str. 99-107.

⁶ Nadškofijski arhiv Ljubljana, rojstne knjige Župnije Sv. Petra 1819 do 1833.

⁷ Laibacher Zeitung (LZ), št. 64, 20.3.1900, str. 505.

objavljena osmrtnica za Mario, ki je umrla 22. avgusta 1910 ob enajstih zvečer. Pogreb je bil čez dva dni ob 18. uri. Podpisani so le žalujoči ostali.⁸ Že naslednjega dne pa je bil objavljen članek o njeni zadnji volji. Članek pravi, da je umrla po kratki bolezni, da je bila znana dobrotnica in to je dokazala tudi v svoji oporoki. V njej je namenila za tiste čase znatno vsoto 3.920 kron, in sicer dijaški kuhinji v Kranju 500 kron, fondu za podporo gimnazijcem v Kranju 500 kron, prostovoljnemu gasilskemu društvu v Kranju 500 kron, Kollegiumu Marianumu v Ljubljani 1.000 kron, turističnemu in olepševalnemu društvu v Kranju 200 kron, Vincencijeveму društvu v Kranju 600 kron, revnim in pridnim šolarkam in šolarjem na osnovni šoli v Kranju 120 kron, ubožcem v Kranju 400 kron.⁹ Razdelitev naj bi se zgodila po pogrebu, zanjo pa je bil pooblaščen kranjski župan Karel Šavnik, ki je izhajal iz znane lekarniške družine Šavnik. Karl Šavnik st. (1840-1922) je bil v letih 1874 do 1910 župan v Kranju. V Kranju je ustanovil hiralnico in zgradil sirotišnico in zelo skrbel za olepšavo mesta.¹⁰

Ne čutim se dovolj kompetentnega, da bi se zadrževal pri ocenjevanju težišča Némethovega dela, ki temelji predvsem na njegovem pravnem področju. Čižman je zdaj dobil za to področje zelo temeljito študijo, obenem pa je Németh opozoril tudi še na možnosti dodatnega raziskovanja življenja Čižmana in njegovega brata geografa Antona Edvarda.

Franc Rozman

---

⁸ LZ, št. 191, 24.8.1910, str. 1735.

⁹ LZ, št. 194, 27.8.1910, str. 1756.

¹⁰ Slovenski biografski leksikon, III, Ljubljana 1971, str. 589.